

PROXIM VOLUM

COL·LECCIO
EL PONT

EL PONT

n.º 2

JOC DE MANS
per
JORDI SARSANEDAS

LA MALETA
(Comèdia en un acte)
per
RAFAEL TASIS

NIKA I LA
REALITAT
per
AURELIA CAPMANY

REGIRANT LLI-
BRES I PAPERS
(Notes autobiogràfiques)
per
J. V. FOIX

i
L'HOME DE
TEATRE
per
JOSEP M.ª BOIX

L'Exemplar d'obsequi
pels subscriptors dels
cinc primers volums
conté ↓

ENTREACTE

per MIQUEL LLOR

PRIMAVERA, NO. Josep Vallverdú.
DORMIR. Maurici Serrahima.
EL VIATGER. Jordi Cots.
QUASI A LES FOSQUES. M.ª Aurèlia
Capmany.
SOMNIS, Cèlia Sunyol.

L'espiral

i altres narracions

PERE CALDERS

JOAN GARRABOU, FELIX
CUCURULL, ROSA LEVERONI

COL·LECCIO
EL PONT

N.º 1

5 ptes.

EDITORIAL ARIMANY S. A.

COL·LECCIO EL PONT

1

L'ESPIRAL
I ALTRES NARRACIONS

Pere Calders
Joan Garrabou, Félix
Cucurull, Rosa Leveroni

EDITORIAL ARIMANY S. A.
BARCELONA

TAULA

	pàg.
Fantasia i realitat en l'obra de Pere Calders	3
L'Espirai, per Pere Calders	7
El mar, per Joan Garrabou	23
Episodi, per Felix Cucurull.	29
L'horta, per Rosa Leveroni.	38

(C) EDITORIAL ARIMANY S. A. - 1956

SIMPAR, S. A. — Provença, 330 — BARCELONA

FANTASIA I REALITAT EN L'OBRA DE PERE CALDERS

De tantes classificacions com podrien intentar-se de les obres literàries, en podríem establir una separant aquelles els autors de les quals han estimat, per damunt de tot, donar corporeïtat a les manifestacions d'una exaltada fantasia, d'aquelles altres en què llur art ens serveix la fórmula més acostada a la descripció de la realitat tangible dintre el tipus d'apreciació de la realitat pertanyent a l'època en què han viscut.

La conseqüència immediata fóra catalogar l'obra de Calders dins el primer grup.

Però justament hem exposat aquest intent de classificació en dos grups ben marcats, per parlar de Calders o altres autors que coincideixen en això amb ell — el més significat, Kafka; el més acostat, Bontempelli —, la sola existència dels quals vindria a desfer-nos-la. I per això l'hem proposada: per veure més clarament què ens aporten de nou, com a mitjà expressiu — a part del missatge o missatges que a través d'aquest mitjà expressiu puguin venir a revelar-nos. Car fóra banal creure, ni que fos de bell antuvi, que el que ha pretès Calders amb els

seus estranys contes sigui divertir el lector o divertir-se ell — encara que aquesta segona intenció no estigui absent, com una de les constants temptacions de tot escriptor, d'una manera esporàdica, de la seva obra, i que la primera «aconsegueixi d'una manera menys volguda, però més constant.

Els autors que podem anomenar «fantasistes», en oposició als «realistes», sembla que en la seva obra ens diguin entre línies: llegiu i meravelleu-vos. Kafka, Calders, sembla que ens estiguin dient: de què us sorpreneu? De què rieu? I si fins ara els hem ajuntat, ací tenim ja el primer motiu de diferenciació. L'última pregunta «de què rieu?» no podríem formular-la parlant de Kafka; sí, de Calders.

Kafka i Calders fan ús de la fantasia no per lluir-la simplement (Kafka en absolut), sinó per dir-nos quelcom. Aquest quelcom ens és revelat en l'obra del primer com l'inconscient se'ns revela en els somnis: demanant imatges al món del conscient i encavallant-les a la seva manera, amb una absoluta seriositat de propòsit d'«exposició»; amb una tal seriositat que se'ns encomana; i amb això — i ajudant-se d'una simplicitat en l'estil que només és igualada per les narracions als infants — ens fa caure en l'engany, tot i sabent la irrealitat (per un món conscient), del que ens exposa, de creure en el curs de la lectura que tot està succeint amb tanta o més realitat que la de moltes escenes «realistes» d'altres escriptors. Notem que, per a arribar a això, Kafka ha prescindit màximament en el seu estil de les expressions sàvies.

Tot el contrari ocorre en Calders. Igual seriositat, però no d'exposició d'un món subconscient que es revela en l'encadenament d'imatges del conscient, sinó «crítica» a través d'un pretès món de fantasia, de tot el que agudament, sàviament, ha observat en el món real. Sense limitar-se a això: aquest fóra el camí dels fantasistes de sempre: la fantasia per sí mateixa, l'humor o la sàtira crítica.

Si Kafka ha prescindit de tots tres, Calders no prescindeix de cap d'aquests elements; però els utilitza tan sols de passada per endinsar-nos des del món real en un món on s'agiten vives les formes del subconscient. Si Kafka ens les transporta d'aquell món al nostre, les recull per a nosaltres, gloriósament plasmades, però ens sems limitades per la seva interpretació pròpia en un moment passat ja, Calders ens transporta del nostre món a aquell, ens les hi fa anar a buscar, perquè podem caçar-les-hi — pescar-les-hi seria expressió menys brillant però més exacta — en el seu moment viu, i segons la nostra pròpia, singular interpretació, la de cada lector.

En el procediment estilístic, a part d'aquella afectada serietat — com la de qui explicant un acudit n'aconsegueix més èxit si ell no riu, car el que hi ha d'insòlit, en no sorprendre'l a ell se'ns apareix com més factible, més real — la mateixa contraposada diferenciació: en lloc de l'absoluta senzillesa d'estil aparentment elemental, l'absoluta nitidesa intel·lectual, amb incrustació d'elements savis — no incrustats com en una prosa típicament sàvia, per lluir, sinó per guanyar amb el prestigi d'una aguda observació

sobre el món real, el toc de gràcia de la credibilitat. I precisem que en referir-nos a elements savis en l'obra de Calders alludim a moments en què la seva prosa es fa més densa per oferir-nos, en brevíssimes ratlles, talment una fitxa d'erudit, el resultat d'un estudi llarg i estructurat sobre la conducta humana o d'intuïcions profundes amb resultat equivalent. Grups de ratlles que contenen tots els elements necessaris per a poder suportar, si ell volgués fer-la, tanta literatura com calgués per a convertir-les, no ja en una altra narració d'extensió equivalent, sinó en tot un altre llibre com el que conté aquella narració.

Hem teoritzat en la presentació dels textos d'aquest volum sobre les característiques generals de l'obra de Pere Calders. En la que ara oferim al lector i a requeriment nostre, en profit del major nombre de lectors, Pere Calders s'ha adaptat, com només un artífex excellent pot fer-ho, a moure's dintre una trama d'interès més correntment humà, a accentuar algunes de les característiques de la seva obra que deixem estudiades i a amollar la intensitat d'unes altres. Potser ja hem judicat prou, perquè deixem que ara sigui el mateix lector qui judiqui del resultat, segurs que així el múltiple elogi que haurà de pervenir-ne podrà ésser més efusiu, sense la reserva que ens imposaria haver d'elogiar tant quelcom presentat per nosaltres mateixos.

MIQUEL ARIMANY

«Si es col·loquen les fitxes d'un joc de dòmino dretes, una enfront de l'altra, i es fa caure la d'un extrem en direcció a les seves companyes, cauen totes.»

Anònim.

Un procés de síntesi laboriós i pacient va portar la civilització occidental al màxim esplendor: prement un botó, es podia destruir totalment la Terra, en el lloc de la qual quedaria una nebulosa el·líptica. No era gratuït afirmar que la desintegració afectaria també el planeta més pròxim a nosaltres, que veuria probablement oscada la seva silueta sideral. Això es considerava, no caldria dir-ho, de més a més, com un resultat sentimental destinat a fer més suportable el cost fabulós de l'operació.

El doctor Robins, el savi que havia contribuït més que cap altre al triomf de l'esperit sobre la matèria, va dir en un sopar d'homenatge «que la ciència ens havia donat la força. Era precís, aleshores, servir-se'n d'una manera intel·ligent». El misteri d'aquestes paraules predisposà a favor els assistents, que aplaudiren mentre pensaven, amb una certa aprensíó, si no es farien pesats invocant tan sovint la intel·ligència sense ajudar-se'n.

El govern va ordenar la construcció d'un edifici

especial, on hi havia tot un pany de paret amb l'escut del país i, a sota, el botó, que era de color vermell. El color no era pas producte de l'atzar, i fou triat després de llargs debats, en el curs dels quals el prestigi i la tradició del roig, relacionat eficaçment amb el perill, s'imposaren per damunt d'altres colors, més elegants però més frivols.

El botó constituí de seguida un motiu de desfici nacional. Així que fou connectat al conjunt d'enginyers destinats a liquidar la vida tal com la coneixem, la gent ja no dormí com abans i, en general, s'aprimà. Un alt funcionari expressà la seva opinió en el sentit que calia exercir una vigilància constant prop del botó i que, en època d'eleccions o durant les diades propenses a l'alegria popular, seria prudent desconectar-lo. Això darrer no trobà el suport que hauria pogut esperar-se, però tothom convingué que la vigilància era necessària. Però qui la tindria a càrrec seu? Per eliminació, lenta i meditada, s'arribà a l'acord en ferm que la persona més adequada (potser l'única) per no perdre el botó de vista, era el doctor Robins. El doctor refusà tenaçment l'encàrrec, fins que li pervingué en forma d'ordre terminant: li concedien vint-i-quatre hores per a traslladar-se a viure al costat del botó, trencant amb la família i els amics. El document comminatori, impregnat d'una subtil literatura oficial, estava ple de previsions. El savi gaudiria d'una còmoda instal·lació: pràcticament no li faltaria res. Els seus llibres, el seu laboratori, els seus inestimables documents i llibretes d'apunts, tot allò que podia ésser grat a la seva condició d'investigador, estaria a prop d'ell i, a més, podria demanar qualsevol cosa requerida pels seus treballs. Amb tot, entre paraula i paraula, sense dir-ho d'una manera clara, però proporcionant els elements perquè el seny ho endevinés, es deixava entendre que el doctor seria presoner, un gran i respectat captiu al servei de la pàtria. Per atenuar, pot-

ser, l'efecte depriment d'aquesta situació, el govern garantia al doctor Robins la veritable llibertat, la que preval per damunt de totes les altres, sobretot entre els savis: la llibertat de pensament. És clar — s'afegeia — que el govern esperava que, segons quines coses, el doctor procuraria no pensar-les.

La instal·lació fou realitzada tenint en compte els requeriments del confort modern, però sempre amb una murrieria tendenciosa. La gran peça no va ésser dividida amb envans que separeassin les dependències, sinó que totes els mobles i els útils necessaris al doctor es podien abastar d'un cop d'ull. En realitat, el que es pretenia era que el científic, en qualsevol moment del seu viure quotidià tingués a tret de la mirada el botó vermell; que mai cap paret no el privés de veure'l. Amb això havien perseguit una finalitat psicològica que es pot penetrar fàcilment. El botó estava il·luminat per un reflector de llum blavissa i un mecanisme brunzidor, i a intervals regulars feia un soroll tènue però obsessinant, destinat a lliurar el doctor de perilloses abstraccions.

Disposada així, la gran estança tenia un aire bohemi, enganyador. Sense el principi ordenador dels murs, tot apareixia confús i barrejat: a l'esquerra hi havia un llit, una petita taula i un armari, i seguint cap a la dreta en un moviment circular per resseguir la planta hexagonal de l'estança, es trobaven més taules de menjador, de despatx, de laboratori, butaques, llibreries, cavallets amb pissarres, alguna cadira i un gran nombre de papereres.

És fàcil de comprendre que, un cop passada la il·lusió de la novetat, el doctor Robins es va adonar que no era feliç. De dia procurava distreure's bonament, vagant o treballant, però les nits eren terribles. El feia víctima un malson que es repetia tossudament: somniava que, caminant de puntetes,

s'acostava al botó i el premia amb el colze. En el somni es veia sempre a si mateix amb un somriure sardònic que, quan hi pensava en estat de vigília, trobava odiós.

Com a persona assabentada i coneixedora, temia l'obscur mecanisme dels reflexos entre el somniar i l'estar despert. El paroxisme d'aquesta por el dominà una nit en la qual va despertar-se per haver ensopegat amb un tamboret, en el curs d'un fressejar inconscient pel laboratori. Va sorprendre'l la seva imatge (no podia dir clarament si recollida per un mirall o per la superfície d'una ampolla) amb el somriure aquell i el colze alçat.

De bon matí va telefonar al president. Havien instal·lat un telèfon amb els colors nacionals, col·locat en una petita taula, sobre mateix del botó. La línia era directa i privada i obeïa al disseny d'aconseguir que només el president, sense intermediaris, pogués donar l'ordre de fer desaparèixer el món quan ho cregués oportú i desitjable.

Per aquest telèfon, doncs, el doctor parlà amb la primera autoritat de la nació i va dir-li que alguna cosa difícil d'explicar s'estava escapant del seu control. Li suggerí que el rellevés, substituint-lo per una persona que pogués demostrar un gran domini sobre els seus nervis.

Va suscitar-se una polèmica que interessà tot el país. La gent, l'opinió de la qual podia determinar alguna cosa, es dividí en dos sectors: els uns creien que el doctor Robins havia d'aguantar fins al final (ja que estava massa compromès en l'experiència) i els altres opinaven que era més raonable accedir a la seva petició i canviar-lo. Entre els primers es distingí de seguida un jove coronel d'estat major que, amb la seva eloqüència, va cavar-se ell mateix una trampa mortal. Aquest militar, de dots brillants i d'una dedicació castrense exemplar, havia conquistat fama internacional guanyant i conservant

llargament dos campionats mundials de tir amb pistola, en les especialitats de blancs mòbils i immòbils. Ultra això, era impetuós i convincent. Quan prenia partit, amplis sectors d'opinió s'inclinaven a favor seu.

El popular campió es posà d'aquesta manera — en cert sentit el dirigí — al costat del grup inclinat a fer que el doctor prosseguís la feina començada. En el fons, per al coronel, es tractava d'un simple matís de criteri; però com passa sovint en coses que es senten d'una manera superficial, s'entestà a expressar-ho calorosament i a adoptar una posició agressiva.

Aleshores un diputat del nord donà al país una solució modèlica: el doctor Robins seguiria tenint cura del botó, però haurien de vigilar-lo a ell. Per l'interès demostrat en els debats, l'hàbil polític proposà que fos el coronel l'encarregat del nou servei i el president aprovà la iniciativa.

Fou construït un pavelló rectangular adossat a la planta hexagonal i s'obrí una finestra reixada entre les dues peces. En aquesta ocasió, el coronel no tingué oportunitat d'explicar les seves preferències. Sense fer-se ben bé càrrec del que li passava, va trobar-se també presoner de qualitat al servei de la pàtria i d'una idea universal. De cara als barrots de la finestra, amb el seu món sensible limitat a les anades i vingudes del doctor (i una pistola de precisió a l'abast de la mà per si el científic requeria els seus serveis), el jove militar temia de vegades haver donat un mal pas. Les ordres eren terminants: si el doctor Robins s'acostava al botó amb l'aire d'accionar-lo sense haver rebut indicacions del president, el coronel estava obligat a tirar-li un tret al clatell, fulminant-lo.

Per la naturalesa mateixa de la comissió, les relacions entre els dos homes van ésser fredes des del principi. Encara, el militar provà alguna vega-

da de lligar conversa, però el doctor es limitava a saludar-lo secament, i molt sovint, amb un simple gest de la mà.

Cal acceptar que, per tractar-se d'un estat on la tècnica i la previsió dominaven, les coses foren organitzades amb mètode. Per exemple, el coronel podia dormir a les nits, perquè fou ideat un dispositiu que, en el cas que el doctor s'apropés massa a l'àrea del botó, s'engegava automàticament una sirena. Per altra banda, a fi que no es produïssin confusions que ni tan sols deixarien temps de lamentar-se, hi havia un joc de fanals que s'encendrien en el moment que el primer magistrat utilitzés el telèfon per a donar l'ordre definitiva. Aquesta preocupació d'una gran democràcia per a evitar pèrdues de vides invità a adoptar una actitud sedant. Potser és una despesa de temps no necessària advertir que el president també era vigilat, amb discreció, valent-se de múltiples artificis i disfresses, de tots els quals fingia no adonar-se. I que els vigilants del president, al seu torn, es sotmetien amb resignació i disciplina a una altra vigilància controlada.

Com era presumible, van arribar aviat el dia i l'hora que portaren el coronel a un carreró de mortal avorriment. Més o menys, el savi s'enganyava amb les seves meditacions, però el jove, acostumat a l'acció i a la verboricitat brillant, llanguia. Per als presoners reals, passar gana constitueix una distracció que no té preu; però el militar estava sol·licitament nodrit i, a més, com que no sentia la privació de llibertat sinó com el pes d'una alta missió, no podia tenir l'ajut del ressentiment i els propòsits de venjança que aparenten escurçar les llargues condemnes.

Tot el que podia fer-se amb les mans en el sentit de moure-les i mirar-se-les; tabalejar amb els dits damunt de taules i cadires, gratar-se per pas-

sar l'estona, picar de palmells i altres coses que l'enginy aconsellés, li omplia escassament mig matí, allargant-ho molt. Després, venia per a ell la resta d'un dia més llarg que els que coneixem nosaltres, on petites iniciatives el feien arribar amb prou feines a la nit.

Un dia, en el curs d'un joguineig irreflexiu, va agafar la pistola i, apuntant-lo, seguia les anades i vingudes del doctor a través de la mira. Però quan l'il·lustre investigador va adonar-se'n, s'encoleri i li digué que li prohibia en sec aquell tombant del seu oci. Llavors el coronel — amb un gest d'entossudiment reforçat per l'intima convicció que no feia mal a ningú — seguí amb l'arma a les mans apuntant coses inanimades, com flascons de laboratori, tubs d'assaig, barrots de cadira, el retrat de l'esposa del doctor que hi havia damunt la tauleta de nit i altres objectes que incitaven la prova de la seva habilitat de tirador. De sobte es trobà prenent per punteria el botó vermeil. Degut al seu tamany reduït i a la il·luminació teatral que el feia sobresortir entre tot el que el voltava, la petita rodona roja semblava a l'home d'armes un autèntic blanc de concurs. Més, encara: en aquells moments creia amb honradesa que hauria estat difícil trobar una millor diana olímpica. S'aguantava el respir perquè no li tremolés el pols i amb el dit índex sobre el gallet feia front a una de les temptacions més grans de la seva vida. Ja tenia el canó a través de les reixes de la finestra quan, per sort de tots, reprengué el seu enteniment habitual. Això no obstant, li fou impossible aconseguir-ho sense sofrir un xoc. La visió del que anava a fer, la conseqüència tan generalitzada que hauria tingut el seu acte, li ocasionaren una esgarrifança i el front se li va omplir de suor. Llençà la pistola (per cert, a l'altra banda de la finestra, a la peça hexagonal) i es tapà el rostre amb les mans.

Quan sentí caure l'arma, el doctor — que alguna cosa havia intuït — va posar-hi un peu al damunt, l'apartà lluny d'un cop i va córrer a telefonar al president.

Altra vegada es produí un debat. El coronel confessà que la prova havia estat superior a la seva sang freda i va demanar que li donessin una altra comissió en la qual no fos precis estar-se tantes hores quiet. El diputat ja conegut insistí en els seus punts de vista. Les obres començades, deia, s'havien d'acabar per la mateixa gent. Tots els compromesos sabien massa coses, estaven afeixugats per l'excés de transcendència que de vegades pren la vida senzilla i plana. Breu: una solució bona i definitiva sempre reclama noves víctimes, i el diputat veié com la seva pròpia raó el collava. Va rebre una comunicació del govern nomenant-lo vigilant del coronel. Per un moment va creure que el salvaria la seva ineptitud total per al maneig de les armes, però els organismes vetllen, i hi ha vegades que ho preveuen tot. Fou disposat que el militar es lligués al turmell dret un cordó elèctric, lleu, però capaç de conduir una alta potència, i el diputat tenia al seu abast un commutador. En el cas que ell comprengués lleialment que el militar es disposava a disparar sense que hagués sonat el telèfon, ni la sirena, o que s'encenguessin els reflectors d'avis, o funcionessin els altres dispositius d'alarma, es comprometia sota jurament a tancar el circuit que, d'una manera ràpida i asèptica, amb una pulcritud modèlica, neutralitzaria (per dir-ho sense caure en necrofilia) el primer vigilant del doctor. Ja haurà estat pressentit que fou construïda una habitació per al diputat encastada a la del coronel, i entre l'una i l'altra una finestra com la descrita abans, amb reixes. Així, doncs, la construcció anava adquirint des de l'exterior un aspecte singular.

Degut a les íntimes reaccions de la naturalesa

humana, la presència del nou vigilant millorà el tracte entre el doctor i el militar. Com que no tenien gaires coses en comú que els permetessin lligar converses, s'adonaren que un tema que els distreia a tots dos era parlar malament del polític, que escoltava amb recel llur xiuxiueig a través dels barrots de ferro. Per aquesta causa, o pel sigui el diputat també va posar-se nerviós i començà a mirar amb obsessió el commutador elèctric, fins que es cregué obligat, al seu torn, a telefonar al president.

Les grans potències incorren freqüentment en la falta de vivacitat lligada a la monotonia i s'anà repetint el mateix recurs i la mateixa història: nous vigilants i noves construccions unides a les primeres i comunicades entre elles per obertures reixades.

En créixer, el conjunt d'edificacions del botó vermell topà amb la nosa d'un gran transformador relacionat amb l'ambició pla i construït anteriorment. En conseqüència, els arquitectes encarregats d'anar allotjant els presoners patriotes, traçaren una corba, i després una altra, per salvar un riu; i una altra perquè s'interposava una fàbrica del govern. Així, la primitiva planta hexagonal i el conjunt de peces rectangulars que s'hi afegiren, van anar adoptant una forma espiral i amb aquest nom la gent les batejà: «L'espiral».

A mesura que creixia l'arquitectura d'alerta, tot el país anava quedant dins l'espiral, i això que era un gran país. I amb poc temps la Terra, que a la seva manera tampoc no era petita, també va veure's entre espirals. No pas, naturalment, de la manera material representada pels maons i el ciment, perquè hi havia els oceans, les muntanyes i els sistemes aduaners. Però la figura geomètrica tenia el do de projectar-se impalpablement i, de fet, tot-hom vigilava.

Es difícil d'establir per quina raó la gent, a desgrat d'estar tan despertada i avisada, no era feliç. Era inútil que les autoritats repetissin sense cansar-se que, en el cas de veure amenaçats els principis tan cars a tots, els quedava el daltabaix del botó. Aquesta promesa no els omplia, i els ciutadans tenien, sembla, pressentiments. Els mateixos enamorats festejaven sense perdre de vista l'espiral, encara que fos només amb els ulls de l'esperit. Això donava un posat trist a llurs relacions, tan convenients perquè fins els principis més elevats tinguessin un futur.

En els països freds, de gent més disciplinada per naturalesa, alguns funcionaris van començar a vigilar-se a si mateixos i seguien amb amatent sorrueria els propis pensaments. D'aquesta manera va néixer l'espiral interior, o els espirals, perquè la jeia va estendre's també amb rapidesa i en poc temps cadascú va procurar-se el seu.

L'espiral interior funcionava d'una manera tan senzilla com l'altre, i amb la mateixa esperança d'eficàcia. Al centre hi havia un sentiment patriòtic, vigilat per una idea política, controlada per una preocupació social que, al seu torn, era vetllada per una o més filosofies. Les voltes de l'espiral seguien amb inclinacions per una determinada administració municipal, per sistemes de compra-venda, de recaptacions i alcabales, d'organització familiar. Ací i allà, cadascú hi afegia petits tocs personals per donar un aire més íntim i exclusiu a l'espiral. Algú es feia vigilar les preferències artístiques per les conviccions religioses, o al contrari; i d'altres dibuixaven amb treballs una figura petita, on a base d'aliments i d'exercici reeixien a fer dues o tres voltes, ben bé per no quedar-se sense espines. No caldria dir que cada individu tenia al mig de la seva línia corba indefinida, un botó vermell, simbòlic però amb una oculta força suïcida.

Des d'un punt de vista planetari, doncs, tot estava lligat, tot era previsible i perfecte. Mai com aleshores no hi havia hagut tants motius per a fer el panegíric del progrés, i amb més raó pel fet que, ben aviat, l'espiral tingué derivacions aèries i submarines. El malestar general es podia atribuir al fet que vigilar, de vegades, produeix excitació. Els diaris provaven de convèncer la gent que la tristesa era aparent, que en realitat es tractava d'una actitud greu i reflexiva i que el que de debò importava era seguir vigilant. La Terra s'omplí d'ulls oberts i opacats i d'esperits que feien esforços emocionants per sobreviure a la falta de ventilació.

Habitant l'hexàgon, personatge principalíssim i centre del sistema total i lluminós que acabem de descriure, el savi doctor Robins apuntava en una llibreta personal tots els procediments d'esbarjo i distracció que se li acudien, tenint sempre en compte les obligades parets i la finestra reixada. L'amistat amb el coronel va durar poc; perquè els va donar per plantejar-se problemes relacionats amb les professions respectives i com que ni l'un ni l'altre no els podien resoldre gairebé mai a satisfacció de l'antagonista, van acabar per enutjar-se. Cada vegada més, cultivaren una inclinació introspectiva que donava fertilitat a les seves obsessions.

Però el científic, a desgrat d'ésser, en certa manera, l'home més poderós del món, que tenia al seu abast una força no igualada, es sentia indefens davant la pistola del militar i, pràcticament, no assossegava. De nits i tot, en comptes de dormir, discorria mètodes de defensa, alguns dels quals — pel fet de provenir d'un savi tan especialitzat — entendrien per la seva ingènua puresa.

Així i tot, situacions semblants uneixen els homes i els fan coincidir, encara que per altra banda els separin l'educació i la intel·ligència. I el doctor caigué en una solució de presidiari: amb la seva

esposa (que el visitava els dijous) ordiren un complot, que culminà quan la senyora va obsequiar-lo amb un pastís de xocolata i crema, a l'interior del qual havia amagat una pistola.

Acaronant la intimitat del seu secret, el doctor estava una mica més tranquil. Com que no podia lliurar-se a entrenaments visibles, feia exercicis mentals de tir i la figura que es forjava d'ell mateix amb l'arma a les mans era astuta i múrria. Idealment, no errava un tret. S'imaginava feinejant pel laboratori, com si no hi toqués, però en realitat amatent i, gairebé al peu de la lletra, amb un ull al clatell. A un costat d'aquest escenari vivificat per la seva fantasia, es bellugava de sobte el vespa del coronel, apuntant-li el pols. En la seva figuració, el doctor es girava com un llamp, mentre es treia la pistola de l'infern de l'americana i disparava. El militar feia una cara d'estupor, però no tenia temps de res. Amb una ferida al bell mig del front, que començava a gotejar-li, queia sense elegància a terra, tot deixant que la seva arma se li escapés dels dits.

La repetició seguida d'aquest episodi cerebral procurava al doctor una grata distracció, sense fer mal a ningú. Per altra banda, el coronel no revelava, perquè les seves preocupacions tenien una direcció oposada. El centre dels seus desvetllaments era el diputat, que va arribar a semblar-li una persona odiosa i criminal. El seguia de cua d'ull, i cada vegada que el polític s'acostava al commutador elèctric premia amb força i a punt el revòlver reglamentari.

El legislador deia amb orgull, sempre que podia, que no recordava haver badat mai. Amb quanta més raó aleshores, que les circumstàncies aconsellaven cautela i que tenia tantes hores per a cavillar, esmolava la seva atenció passant-la i repassant-la per damunt d'un únic propòsit: ésser més llest

i ràpid que el guàrdia presidencial que, des d'una de les reixes de la seva cambra, vigilava amb un màuser a les mans que no fes un ús precipitat o fora d'hora del circuit d'alta tensió.

Ara va bé de repetir una coneguda llei: l'home adopta més sovint del que es tem decisions frescades, fins i tot tradicionals; però pel fet d'arribar-hi en virtut de reflexions pròpies se li apareixen subtils, plenes d'originalitat i reveladores d'un esperit sagaç i singular. Pensant, pensant, el diputat va trobar la idea de procurar-se una arma, valent-se de les visites que, cada dimarts, li feia la seva esposa. L'arrodoniment d'aquesta iniciativa va deixar-lo satisfet més enllà de tota ponderació. Durant uns dies, mentre ajustava totes les parts que integraven la seva mica de projecte, es mostrà exultant i ocurrent. Cantava i tot de bon matí, quan s'afaitava, i a les nits no es podia adormir sense formular abans dos o tres pensaments graciosos.

Un dimarts, doncs, la senyora va lliurar-li un pa que ella mateixa havia preparat. Òbviament, a dins, hi trobà una pistola carregada i el diputat, en rebre l'obsequi, va somriure perquè — es deia — mai ningú no podia sospitar una manera tan garneua d'armar-se.

Un darrera l'altre, de vegades simultàniament, tots els vigilants tingueren la idea de defensar-se de les persones que, a llur torn, els vigilaven, i així nasqué la vigilància a l'inrevés, cap enfora del botó vermell, i l'espiral fou sol·licitament vetllat en dues direccions. La farina arribà a escassejar i, durant unes setmanes, senyores amb el posat altiu i compungit de les futures vídues de guerra o de paus no declarades, anaven i venien per l'espiral, portant finíssims treballs de rebosteria.

Mimèticament, aquesta segona preocupació s'estengué pels dos hemisferis, com la primera, i el món acceptà una mica més de feixuguesa a canvi

de sentir més emparats els principis que de debò comptaven. Els principis sobretot — hom deia —, i els ulls, de tan oberts, marcaven profundes ulleres en els rostres. Ací i allà, alguns precursors s'anaven morint de marriment, però els governants ho atribuïen a la vida sedentària. En tot cas asseguraven que no existien motius per a preocupar-se, o bé que la gent es preocupaven de tan aviciats. Algun fet inclinava a creure interessada aquesta deducció, perquè de tant en tant hi havia governants que es quedaven encantats, en un procés d'idiotització definitiu. Les coses, però, no prengueren mai un caràcter populatxer. Quan la desgràcia es produïa, feien veure que l'afectat havia perdut unes eleccions i el portaven als afores, il·lusionant-lo amb la redacció de les seves memòries.

Sigui com sigui, cal insistir que en tots els punts de la rosa dels vents les essències doctrinals més íntimament lligades amb el progrés i la civilització adquirien una robustesa impresionant. Pràcticament, si algú es queixava era per aquesta tendència tan humana de malfiar-se de les coses que, de massa bones, semblen antipàtiques. De fet, la precisió, l'ordre minuciosament establert i — en un terreny purament metafísic — la higiene de les idees, asseguraven la permanència de l'espiral com a institució d'utilitat pública.

El que s'esdevingué després es podria atribuir al fet que la perfecció mateixa (ajustant-la a la nostra mesura terrenal) no està del tot bé. Aquesta pugna amb la significació exacta de les paraules era un fenomen que es presentà inadvertidament al principi, però que va créixer tan de pressa que aviat va afectar la claredat dels conceptes. Els ciutadans, quan tenien lleure de reflexionar, pensaven que les coses podien tenir tal valor, o bé un altre d'absolutament oposat, o que no en tenien cap. Això darrer, en particular, creava desconcert i feia que no

tan sols la joventut, sinó fins i tot persones d'edat madura es dediquessin a l'esport amb desesperació.

Plantejats els fets així, havent deixat de banda només aquelles coses que contribuïen a fer més pesat el present memoràndum sense ajudar a fer-lo més entenedor, és possible endevinar el final per simple deducció. Si algú, atret pels exercicis d'agilitat mental vol posar a prova la seva, que tapi amb un full blanc les ratlles que segueixen i fàcilment pressentirà liur contingut. Així i tot, per a aquells els deures dels quals els impelleixen a cenyir-se, segueix la relació.

El doctor Robins, un divendres de finals d'estiu, va llevar-se amb un indefinible mal humor. De bon matí, va donar al coronel unes quantes mirades que glaçaven l'ànima i no es treia la mà dreta de l'infern de l'americana, empunyant la pistola. Ell mateix no hauria pogut explicar què li passava, però estava segur que li passava quelcom. Potser, una molèstia lleu a la regió cordial, o un bategar que li retrunyia a les temples i el posava nerviós.

Poc abans de les onze sentí una punxada al cor i l'angoixa d'un esvaniment. La por que el soroll que faria en caure no fos mal interpretada pel coronel i li produís alarma (amb les conseqüències tan poc afortunades per al doctor que es podien preveure) va fer que el savi mobilitzés tota la força del seu instint. A mig desmai, abans d'arribar a terra, va treure's l'arma i disparà un tret que va allotjar-se al pit del militar. El qual, a desgrat de l'angoixa de la ferida, desenrotllà una gran rapidesa de reflexos. «L'espetec del dispar — pensà — produïra un sobressalt al diputat i qui sap si, per pura educació de l'esma, tocarà el commutador.» I, en efecte, tingué el temps just d'aturar amb una bala ben dirigida el diputat, que ja allargava les mans cap al dispositiu elèctric.

No és rara l'observació que les coses ben medi-

tades i ben preparades, encara que finalment es despleguin al revés a causa d'imponderables, frueixin de la previsió i el bon ordre amb què d'antuvi havien estat beneficiades. El polític es resistí a començar l'agonia abans de disparar la seva arma damunt el guàrdia de la presidència, el qual — ferit de mort i amb els ulls esbatanats per l'estupor — girà el màuser contra el seu vigilant, que amb treballs aconseguí tombar-se i disparar cap endarrera. Successivament, tot l'espiral cremà com un llucet.

Des de Venus, grups d'especialistes amb aparells observaven perplexos com la humanitat es retirava amb el mínim de soroll i gairebé sense fum, amb una condícia i un sentit de la geometria que contrastava amb altres civilitzacions que, per a desaparèixer, havien hagut d'espernegar i vociferar.

Ara cal considerar que aquestes ratlles són el símil de la carta dirigida al jutge. S'entén, l'acostumada carta destinada a impedir que recaiguin sospites damunt de tercers. En aquest cas la simple al·lusió a terceres persones té un aire còsmic impressionant, que, acompanyat de disposicions testamentàries, assegura el posat solemne i convenient. Es podria interpretar que la Terra llega el botó vermell i els plànols de l'espiral — intactes — als habitants de qualsevol altre planeta que també tinguin precisió de desaparèixer i desitgin fer-ho amb el mateix virtuosisme.

Pere CALDERS